

Asia: VN/5468/2020-TEM-105

Kaupan toimialan tulevaisuusselonteko

Lausunnonantajan lausunto

Lausunnot lukuun 1. Selonteon tausta, tarkoitus ja laatiminen

Kaupan tulevaisuusselonteko on tärkeä ja tarpeellinen, sillä toimiala käy parhaillaan läpi merkittävää rakennemuutosta. Digitalisaatio, ilmastonmuutoksen estäminen ja luonnon monimuotoisuuden turvaaminen sekä koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssodan vaikutukset muovaavat kaupan toimialaa sekä alan yritysten muuttuvaa toimintaympäristöä. Kuten selonteossa todetaan, käynnissä olevaa ja tulevaa kehityskulkua vasten suomalaisen kaupan uudistuminen ja globaalin kilpailun tahdissa pysyminen ei ole vaihtoehto, vaan elinehto, jotta suomalainen kaupan toimiala menestyy kilpailussa kansallisesti sekä kansainvälisesti.

Selonteon tavoite on tuottaa poliittisen päätöksenteon tueksi kaupan alan tilanne-, muutos- ja tulevaisuuskuva sekä esittää toimialalle kehittämis ehdotuksia tulevalle kymmenelle vuodelle. Selonteon valmistelu on toteutettu luonnosvaiheeseen järjestelmällisesti virkamiestyönä huomioiden parlamentaarisen seurantaryhmän ja sidosryhmien toiveet. Valmistelun loppuvaiheessa poliittisessa käsittelyssä on muutettu pitkän valmisteluvaiheen aikana tehtyjä kirjauksia aiempaa yleisemmiksi, mikä vesittää merkittävästi selonteon kehittämis ehdotuksia. Kaupan liiton näkemyksen mukaan selonteossa pitää pystyä määrittämään alan tulevaisuuden kannalta keskeiset kehittämis ehdotukset ilman eri ministeriöiden siilomaista ajattelua, sekä kehittämis ehdotusten yhteensopivuutta Marinin hallitusohjelman kanssa, jonka toimeenpano päättyy viimeistään ensi vuoden aikana.

Lausunnot lukuun 2. Kaupan toimialan tilanne- ja muutoskuva

Kaupan liitto korostaa, että toimialan tilannetta ja muutoskuva koskevassa osiossa (2.2.) tulisi huomioida vahvemmin verkkokaupan kautta ja kilpailun kiristymisen myötä tuleva kaupan kilpailuympäristön voimakas muutos. Verkossa suomalaiset kaupat, niin kivijalkaliikkeet kuin verkkokaupat, kilpailevat ulkomaisten, niin eurooppalaisten kuin EU:n ulkopuolisten verkkokauppojen kanssa.

Koropanpandemian vaikutuksissa tulisi huomioida myös kansainvälisen turismin voimakas vähentyminen rajaliikenteen rajoitusten vaikutuksesta sekä pandemian aiheuttamat tuotesaatavuushaasteet, jotka näyttävät edelleen jatkuvan. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaankin vaikuttaa myös ulkomailta Suomeen suuntautuneeseen turismiin.

Lausunnot lukuun 3. Kuluttajakäyttäytyminen ja asiakaslähtöisyys

Kuluttajakäyttäytymistä ja asiakaslähtöisyyttä koskevassa osiossa (3.1.) tulisi huomioida hinnan merkitys kuluttajien valinnoissa, joka käy ilmi Kaupan liiton ja Postin tekemästä tutkimuksesta (<https://kauppa.fi/uutishuone/2020/11/03/digiostamisen-edellakavijat-nayttavat-suuntaa-vastuulliset-verkko-ostokset-kiinnostavat/>). Lisäksi pandemian vaikutuksia verkko-ostamiseen on Kaupan liiton toimesta tutkittu keväällä 2022 (<https://kauppa.fi/uutishuone/2022/03/21/kotimainen-verkkokauppa-on-pandemian-voittaja-digiostamisen-kasvu-hidastuu/>).

Datan merkityksen ja tiedolla johtamisen osalta (3.2.) Kaupan liitto korostaa, että uudella regulaatiolla ollaan rajoittamassa mahdollisuuksia hyödyntää kuluttajakohtaista dataa (mm. DSA).

Osion kehittämis ehdotuksia voisi olla enemmän. Avoimen datan ja luottamuksen ohella on tärkeää jatkaa pyrkimyksiä kuluttajansuojan harmonisointiin EU-tasolla, jotta sisämarkkinat toimivat aidosti saumattomasti myös tavaroiden ja palveluiden myyjien näkövinkkelistä, ei pelkästään kuluttajien. Isot toimijat pärjäävät myös pirstaleisen sääntelyn kanssa pieniä paremmin, mikä syö kasvun mahdollisuuksia pienemmiltä yrityksiltä. Kuluttajansuojan harmonisointi siis parantaa Suomesta ponnistavien yritysten mahdollisuuksia menestyä digi- ja omnikanavakaupassa.

Lausunnot lukuun 4. Kaupan alan työllisyys, osaaminen ja koulutus

Kaupan liitto toteaa, että selonteossa on koulutus- ja osaamisasiat hyvin esillä. Sen sijaan kaupan työllistäjä -rooliin (4.1.) liittyvässä osiossa ei ole huomioitu riittävästi toimialan muutosta 24/7 toimivaksi alaksi. Myös osiota koskevista kehittämis ehdotuksista on jätetty kaikki merkittävät 24/7-yhteiskunnan edellyttämät työelämää koskevat arviointi- ja uudistamistarpeet pois. Aikaisemmassa, virkamiesvalmistelun pohjalta syntyneessä versiossa nämä näkökohdat olivat huomioitu. Lisäksi työvoiman saatavuusongelmissa ei ole tuotu lainkaan esille sosiaaliturvan kannustinloukkuja, joita mm. ETLA (<https://www.etla.fi/julkaisut/kannustinloukut-suomessa/>) ja Kaupan liitto (<https://kauppa.fi/uutishuone/2020/08/13/analyysi-onko-kannustinloukkuja-edes-mahdollista-purkaa/>) ovat selvittäneet.

Kaupan liitto korostaa, että työ kilpailee sosiaaliturvan kanssa myös kaupan alalla. Kannustinloukut vaikuttavat työvoiman saatavuuteen. Esimerkiksi asumistuen ja työttömyystuen loukut voivat tehdä

työn vastaanottamisen yksinkertaisesti kannattamattomaksi. Tämä on yksi kohtaanto-ongelman juurisyistä.

Selonteossa nousee esiin toimialan palkkaus. Kaupan liitto korostaa, että jo nyt vähittäiskaupan hinnoista yli puolet (52 %) on suoria ja välillisiä palkkakuluja. Kaupan tuotteisiin ja palveluihin kertyy paljon kotimaista työtä ja moninkertaisia verokiiloja erilaisten palvelu-, toimitus- ja hankintaketjujen kautta. Päällekkäiset verokiilat nostavat palkkakustannuksia, sen seurauksena hintoja ja lopulta leikkaavat ostovoimaa. Tämä houkuttaa herkästi ostamaan ulkomaisista verkkokaupoista halvemmilla hinnoilla. Paras keino kaventaa verokiilaa, parantaa ostovoimaa ja kaupan alan yritysten kansainvälistä kilpailukykyä on työn verotuksen alentaminen.

Lisäksi selonteossa nousee esiin toimialan osa-aikatyö. Korostamme, että kauppa tarvitsee perustellusti osa-aikatyötä, eikä ole mahdollista tarjota kokoaikatyötä kaikille sitä haluaville. Kova kilpailu vaatii kivijalkakaupalta yhä pidempiä aukioloaikoja, ja jokaisen aukiolotunnin on oltava kannattava. Toinen tärkeä kilpailuvaltti on hyvä asiakaspalvelu. Jotta kaupat voivat palvella asiakkaitaan mahdollisimman hyvin, mutta kuitenkin kannattavasti, niiden on pystyttävä mitoittamaan myyjiä juuri oikea määrä asiakasvirtojen mukaan. Kysynnän vaihtelu on voimakasta niin vuorokauden kuin viikonkin sisällä.

Kaupan alan koulutuksen kehittämisen osalta (4.3.) korostamme, että uraohjaukseen on panostettava työuran aikaisen ohjauksen lisäksi myös kaikilla koulutusasteilla. Opintojen aikaisen tulevaisuuden tarpeet huomioivan ohjauksen tulee myös korostaa nuorten taitoja sanoittaa ja tunnistaa omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan, jotta nuoret kykenevät tekemään omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan huomioivaa tulevaisuussuunnittelua.

Kaupan alan koulutuksen kehittämisessä tulee korostaa yritysten ja oppilaitosten välistä yhteistyötä. Tiivis yhteistyö mahdollistaa muuttuvan työelämän osaamistarpeisiin vastaamisen oppilaitoksissa. Aidosti työelämän tarpeisiin räätälöidyt kokonaisuudet ja koulutukset auttavat yrityksiä saamaan tulevaisuuden osaamistarpeisiin vastaavia uusia työntekijöitä, mutta myös kehittämään työntekijöiden osaamista työuran aikana.

Selonteossa nousee esille korkeakoulutuksen uudistaminen kaupan alan tarpeisiin vastaten. Kaupan alan yritykset ovat tunnistaneet digitaalisen kaupan osaamisen merkityksen ja Kaupan liiton toimesta on käynnistetty viiden Suomalaisen yliopiston toteuttama 39 opintopisteen laajuinen Digitaalisen kaupan opintokokonaisuus. Kyseessä on väliaikainen järjestely. Digitaalisen kaupan osaamista tarvitaan tulevaisuudessa, jonka vuoksi opetuksen jatkuvuus ja saatavuus on varmistettava niin yliopisto- kuin ammattikorkeakoulutasolla.

Selonteossa kiinnitetään ansiokkaasti huomiota toimialan digitaalisiin kehittämistarpeisiin ja toimialan TKI-intensiteetin nostamista koskeva kehittämis ehdotus on erittäin tärkeä ja tervetullut. Korostamme, että myös julkisten TKI-rakenteiden ja julkisesti rahoitettujen yrityspalveluiden tulisi paremmin tukea toimialan kehittämistyötä.

Ulkomaisen työvoiman rekrytointia koskevassa kehittämis ehdotuksessa (kehittämis ehdotus 4.) tulisi tarkentaa, että kaupan alalle osaajia tarvitaan sekä korkeaa koulutusta edellyttäviin työtehtäviin että erilaisiin käytännön työtehtäviin, joihin on vaikea löytää työntekijöitä.

Lausunnot lukuun 5. Kauppa osana alueiden elinvoimaisuutta ja huoltovarmuutta

Elinvoimaisuuden osalta (5.1) Kaupan liitto korostaa, että kaupan laajan fyysisen palveluverkon turvaaminen tulevaisuudessa edellyttää niiden kilpailukyvyn säilymistä. Yhä useammilla alueilla kaupan toimintojen kannattavuus heikkenee väestöpohjan supistuessa. Tällöin keskeistä on kyetä integroimaan muita toimintoja kaupan toimipisteiden yhteyteen (mm. viinit, lääkkeet). Tarve yhdistää palveluita koskee myös muita kaupan toimipisteitä kuin vain kyläkauppoja. Lisäksi kivijalkakauppojen tarve toimia monikanavaisesti myös verkossa korostuu uusien ansaintamahdollisuuksien varmistamiseksi. Myös tästä näkökulmasta kaupan alan TKI-panosten nosto on keskeistä.

Elinvoimaisuuteen ja kaupan alan kilpailukykyyn vaikuttavat myös liikenteen ja logistiikan kustannukset. Kaupan logistiikka nojautuu voimakkaasti kumipyöräliikenteeseen, minkä kustannukset ovat voimakkaasti nousseet. Lisäksi kohonneet energian hinnat leikkaavat kuluttajien ostovoimaa. Nämä tekijät olisivat tarpeen huomioida myös selonteossa.

Kaupan liitto korostaa, että niin pienien kuin suurten kaupunkikeskustojen elinvoimaisuus rakentuu monipuolisista palveluista, hyvästä saavutettavuudesta erilaisilla liikennemuodoilla sekä yritysm yönteisestä ja vuorovaikutteisesta yhteistyöstä keskustatoimijoiden ja kaupunkien kanssa. Merkittävää on myös pysyvän asumisen lisääminen kaupunkikeskustoissa. Kaupunkikeskustojen elinvoimaisuuden osalta on myös syytä huomioida ja laajasti tarkastella sunnuntaikorvauksen vaikutuksia palveluiden saatavuuteen.

Kaupan tulevaisuus maaseudulla ja harvaan asutuilla alueilla edellyttää, että kaupan maaseudulla sijaitsevien myymäläkiinteistöjen korjaus- ja investointivelkaa saadaan maksettua. Korjausvelka on seurausta pitkään jatkuneesta toiminnan heikosta kannattavuudesta, yrittäjien ikääntymisestä sekä lainsäädäntömuutoksista koskien erityisesti kiinteistöjen kylmälaitteille, energiatehokkuudelle ja polttonesteiden myynnille asetettuja vaatimuksia. Myös liiketoimintamallien kehittäminen edellyttää investointeja, kuten investointeja latauspisteisiin ja biopolttoaineiden jakeluinfrastruktuuriin. Kehittämis ehdotuksessa 8. tulisikin arvioida kyläkauppatuen riittävyys maaseudulla sijaitsevien kauppojen kannattavuuden sekä korjaus- ja investointivelan kattamisen näkökulmasta. Tavoitteena tulisi olla päivittäistavarakaupan ja kaupan muiden palveluiden (mm. optikkopalvelut) säilyttäminen haja-asutusalueilla paikallisten asukkaiden, loma-asukkaiden sekä etät yön tekijöiden tarpeisiin. Kaupan liitto katsoo, että kaupan palvelupisteistä voidaan kehittää maan kattava verkko monipalvelukeskuksia, joiden avulla varmistetaan tuotteiden ja palveluiden hyvä saatavuus. Tällä on suuri merkitys myös huoltovarmuusnäkökulmasta.

Kaupan liitto korostaa, että huoltovarmuustyön tulee nojautua markkinaehtoihin toimintatapoihin, jotka ovat käytössä myös normaaliaikoina. Kaiken varautumistyön edellytyksenä on, että toimiala on kilpailukykyinen nyt ja jatkossa. Huoltovarmuutta koskevissa kehittämis ehdotuksissa (kehittämis ehdotukset 12 ja 13) tulisi huomioida tarkemmin Kauppa- ja jakelupoolin vetämän päivittäistavarahuollon varautumisen kehittämisprojektin kehittämis ehdotukset.

Lausunnot lukuun 6. Digitalisaatio kaupan alan uudistajana ja globaalikauppa

Selonteossa on ansiokkaasti kartoitettu kaupan toimintaa ja asiakaskokemusta muovaavia uusia digitaalisia teknologiaa sekä kehittämis ehdotuksissa (mm. 14, 15, 16) huomioitu näiden teknologioiden hyödyntämiseen liittyvät TKI-panostus- ja osaamistarpeet. Digisiirtymässä on kyse vahvasti koko toimialan tulevaisuudesta. Lisäksi on syytä korostaa, että panostuksilla kuluttajaliiketoiminnan TKI-toimintaan saadaan samalla myös digiasioihin perehtyneitä osaajia.

Alustatalouden ja globaalien markkinapaikkojen osalta keskeistä kaupan alan yrityksille on, että sääntely on mahdollistavaa ja EU-tasolla harmonisoitua. Näin suomalaisella verkkokaupalla on parhaat mahdolliset edellytykset kansainvälistyä. Kilpailu kansainvälisten markkinapaikkojen kanssa kiristyy, kun kuluttajien ostovoima heikkenee voimakkaasti kohonneen energian ja ruoan hintojen myötä.

Kaupan kilpailukyvyn kannalta on tärkeää, että dataa voidaan hyödyntää tehokkaasti. Selonteossa on syytä huomioida, ettei pelkästään GDPR rajoita asiakasdatan käyttöä, vaan paine rajoittaa asiakkaiden tunnistamista sekä mainonnan ja sisältöjen kohdentamista kasvaa jatkuvasti, esimerkkinä DSA ja mahdollisesti tekoälyasetus.

Tarkasteltaessa digikaupan kansainvälistä kehitystä ja globaalia kauppaa olisi myös tarpeen huomioida alkoholin etämyynti ja lääkkeiden verkkokauppa, joka on mm. Ruotsissa kasvanut viime vuosina voimakkaasti. Kyseessä ovat merkittävät liiketoiminta-alueet, jotka palvelevat ennen kaikkea kuluttajien tarpeita. Luvun kehittämis ehdotuksissa tulisi huomioida alkoholin ja lääkkeiden verkkokauppaan sekä logistiikkaan liittyviä lainsäädännön muutostarpeita, joilla mahdollistettaisiin samat toimintaedellytykset kuin muilla sisämarkkinoiden kaupan alan yrityksillä.

Korttimaksaminen on voimakkaasti keskittynyt kahden EU:n ulkopuolisen toimijan käsiin. Kaupan alan yritykset Suomessa ja muissa EU-maissa ovat tuoneet keskittyneen markkinan tuomat ongelmat kansallisten viranomaisien ja Euroopan komission tietoon. Myös korttimaksamiseen liittyvät kilpailuongelmat olisi tarpeen huomioida selonteossa. Käteisen käytön voimakas väheneminen, pitkälti korttimaksuinfrastruktuuriin pohjautuvan mobiilimaksamisen ja perinteisen korttimaksamisen yleistymisen sekä maksutapahtumien yhteydessä kertyvän datan keskittyminen puoltavat huomion kiinnittämistä aihealueeseen.

Lausunnot lukuun 7. Kestävä kauppa, ilmastonmuutos ja yritysvastuu

Selonteossa on esitelty kiitettävästi kaupan alaa kohdistuvaa uutta ja runsaslukuista ympäristö- ja vastuullisuussäätelyä, ja säätelyyn liittyvät haasteet on tunnistettu myös johtopäätöksissä ja kehittämis ehdotuksissa. Kaupan liitto korostaa, että alan suurilla toimijoilla on edellytykset vastata kasvaviin velvoitteisiin (esim. työkalujen tarjoaminen oman käytön ja kulutuksen mittaamiseen ja vähentämiseen, s. 90), mutta erityisesti pk-yrityksille tämä on haastavaa. Yli 90 prosenttia kaupan alan yrityksistä on alle 10 työntekijän pienyrityksiä. Monimutkaisissa ja pitkissä hankintaketjuissa tiedon saanti on kuitenkin yhtä haastavaa kaikille yrityksille riippumatta sen koosta ja pienen yrityksen liiketoiminnalla saattaa olla kokoansa suurempi vaikutus toimintaympäristöönsä.

Pk-yritysten vastuullisuustyön erityistarpeet ovat kiitettävästi tunnistettu (johtopäätös 14.), mutta teemaa koskevat kehittämis ehdotukset (20. ja 21.) jäivät kovin yleisluontoiseksi. Kaupan alan yritykset, erityisesti pk-yritykset, tarvitsevat ympäristö- ja vastuullisuussäätelystä konkreettista neuvontaa, aihealuetta tuntevia osaajia sekä tukea TKI-kehitystyöhön vastuullisuuden muuttamiseksi kilpailueduksi. Näiden näkökohtien huomioiminen toisi konkretia kehittämis ehdotuksiin.

Kehittämis ehdotuksen 23 osalta Kaupan liitto korostaa tarvetta saada tuotteen hiilijalanjäljen mittaamiseen kansainvälinen standardi, jotta koko arvo- ja toimitusketjun toimijat mittaavat ja raportoivat tuotteen ilmastovaikutuksista yhdenmukaisesti, ja jotta tieto voi kulkea lopulta kuluttajalle läpi ketjun. Standardin edistämien olisi tarpeen kirjata selkeämmin kehittämis ehdotukseen.

Muita osiota koskevia huomioita ovat:

- Kaupan sijoittumisen osalta (s. 92) tulisi huomioida henkilöliikenteen murros, sähköautoilla kuluttajat voivat tavoittaa kaupat keskusta-alueen ulkopuolella kestävästi.
- Selonteossa käytetään termiä ekosunnitteludirektiivi (s. 93). Komissio esittää sen tilalle asetusta, joten termi tulisi päivittää vastaamaan nykytilaa.
- Elintarvikealan käsittelevässä osiossa (s. 94) kaupan keskittyneisyyden osalta tulisi yritysmäärien esitystapa elintarviketeollisuuteen nähden olla yhteismitallista. Lisäksi ruokahävikin osalta olisi hyvä huomioida Luken uudet ruokahävikkiluvut sekä elintarvikealan materiaalitehokkuussitoumukset.
- Häiriökäyttäytymisen osalta (s. 98) on selonteossa tarpeen täsmentää, että kyseessä on asiakkaiden häiriökäyttäytyminen.

Lausunnot lukuun 8. Markkinoiden toimivuus ja kilpailullisuus sekä markkinoiden välinen sääntely

Globaalit markkinat

Verkkokaupan kilpailuosiossa (8.1.1) on kiitettävästi nostettu esille EU:n ulkopuolisen verkkokaupan saama kilpailuetu. Kaupan liitto korostaa tasapuolisten kilpailuolosuhteiden merkitystä alan kilpailukykyisen kehityksen kannalta. Osiossa voisi myös huomioida EU:n ulkopuolisen etäkaupan vääristävän kilpailua, sillä EU:n ulkopuoliset toimijat välttyvät kierrätysmaksuista, kuten asia on huomioitu kiertotaloutta käsittelevässä osiossa (s. 95).

Tullausrajaa koskevaa kirjausta on tarve päivittää vastaamaan nykytilaa. 150 euroon tullivapausrajan osalta komission tilaaman tuoreen raportin ("Wise Persons Group on the Reform of the EU Customs Union") suosituksissa mainitaan vähäarvoisten maahantuontien 150 euron tullivapausrajan poistaminen. Lisäksi DG TAXUD on perustanut työryhmän käymään läpi EU:n tulliliiton tulevaisuutta. Työryhmän pöydällä on verkkokauppakysymykset ja 150 euron tullausraja.

Kaupan liitto toteaa, että kehittämis ehdotukset 25.–27. ovat kannatettavia, vaikka ne eivät ole kovin yksityiskohtaisia. Kehittämis ehdotuksessa 26. tulisi mainita myös 150 euron tullivapausrajan poisto toimenä, joita tulisi Suomen edistää.

Sisämarkkinat

Sisämarkkinoita käsittelevässä osiossa (8.1.2) käsitellään EU-lainsäädännön tehokkaan ja läpinäkyvän täytäntöönpanon, soveltamisen ja valvonnan tärkeyttä. Kaupan liitto korostaa, että erityistä huomiota tulee kohdistaa täytäntöönpanon yhdenmukaisuuteen ja kansallisen ylisääntelyn välttämiseen. Myös uuden sääntelyn myötä on tarpeen purkaa jo olemassa olevaa sääntelyä, jota mm. kuluttajansuojasta löytyy. Teemaa koskeva kehittämis ehdotus 28. on kannatettava, ja vastuuministeriön tulisi ottaa kaupan alan keskeiset järjestöt mukaan valmisteluun.

Selonteossa todetaan, että OECD suosittelee Suomea tarkastelemaan palvelukauppaan vaikuttavien rajoitusten purkamista. Suomen jakelupalvelumarkkinat ovat yksi OECD-maiden rajoitetuimmista (s. 106–107) perustuen OECD:n kaupan toimintarajoitusten mittareihin. Tämä on merkittävä havainto, erityisesti kun huomioidaan se, että jakelupalvelumarkkinoita kuvaava indeksi on ilman lääkkeitä jakeluakin EU:n korkeimpia. Kaupan liitto katsoo, että OECD:n suositukset palvelukauppaan vaikuttavien rajoitusten purkamiseksi tulisi näkyä selvästi myös jakelupalvelumarkkinoita koskevissa johtopäätöksissä ja kehittämis ehdotuksissa.

Selonteossa todetaan Suomen päivittäistavarakaupan olevan keskittynyt (s. 108). Osiossa kohtaan olisi hyvä lisätä tieto siitä, että Suomen päivittäistavaramarkkina on rakenteeltaan keskittynyt

muiden Pohjoismaiden tavoin. Samaa voidaan sanoa elintarviketeollisuuden markkinoista sekä alkutuotannon panostuotannosta Suomessa. Vakavien häiriötilanteiden aikana tehtävän huoltovarmuusyhteistyön toteuttamisen kannalta keskittyminen voi myös joissakin, erityisesti nopeaa yhteistä reagointia vaativissa tilanteissa, lisätä toimialojen sopeutumiskykyä toimintaan häiriötilanteissa. Lisäksi olisi syytä todeta, että päivittäistavarakaupan markkinoille on tullut uusia yrityksiä viime aikoina (mm. Oda, Wolt Market).

Kaupan erityiskysymykset

Kaupan alan erityiskysymysten osalta Kaupan liitto edellyttää, että tulevaisuusselonteko tulee laatia eri ministeriöiden vastuualueita tarkastellen rajoittumatta hallinnonalojen välisiin reviiririitoihin. Kun vähittäiskauppaa tarkastellaan keskeisissä Suomen verrokkimaissa, toimialaan kuuluu mm. viinien ja lääkkeiden myynti. Myös tästä syystä laaja-alainen tarkastelu on tarpeen. Selonteko tulee laatia alan tulevaisuuden näkymiä monipuolisesti tarkastellen ilman eri ministeriöiden vastuualueita koskevia rajoituksia. Vuonna 2032 nykyiset vastuualueet ovat saattaneet muuttua ja alan kehittämis ehdotukset kärsivät, jos jokainen ministeriö haluaa nykyisten toimivaltuuksien puitteissa estää alan kehittämiseen liittyvät toimenpiteet.

Alkoholisääntely

Selonteossa todetaan (s. 109), että keskeisenä perusteena selonteossa käsiteltäville rajoituksille koskien lääkkeitä, alkoholia, tupakkaa ja rahapelaamista on, että ilman rajoituksia markkinat tuottaisivat nykyistäkin enemmän negatiivisia ulkoisvaikutuksia (terveys- ja hyvinvointihaittoja sekä koko yhteiskunnan maksettaviksi tulevia kustannuksia). Toisaalta kyseinen sääntelykin tuottaa siis negatiivisia ulkoisvaikutuksia (taloudellista tehottomuutta). Alkoholin ja lääkkeiden osalta tämä perustelu tulisi uudelleenarvioida. Esimerkiksi Alkon markkinaosuus on nykyisellään vain hieman yli 30 prosenttia kaikesta alkoholin myynnistä ja toisaalta lääkkeiden saatavuus ja turvallinen käyttö on mahdollista saavuttaa ilman että apteekkien omistamista säännellään nykyisellä tavalla. Alkoholin etämyyntiä ja verkkokauppaa koskeva sääntely on epäselvää ja kohtelee kotimaassa toimivia kaupan yrityksiä epäreilusti.

Lisäksi alkoholisääntelyn osalta (s. 110) olisi tarpeen huomioida selvitykset vuonna 2018 voimaan tulleen alkoholilakiuudistuksen vaikutuksista, joissa on tietoa alkoholin kokonaiskulutuksen muutoksista neljältä vuodelta (v. 2018–2022) sekä todeta epäselvä tilanne ulkomaisen alkoholin etämyynnin osalta ja nykyinen Suomessa toimivia alkoholin verkkokaupan vähittäismyyjiä syrjivä lainsäädäntö.

Alkoholilainsäädäntöä koskevaan kehittämisehdotukseen (33.) ”Arvioidaan alkoholimyyntiä koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita” tulisi lisätä ”Tehdään kattava selvitys alkoholipolitiikan keinoista nyky-yhteiskunnassa ja Alkon monopoliaseman ajanmukaisuudesta sekä tehdään

tarvittavat lakimuutokset”. Tämä olisi perusteltua, sillä selonteon parlamentaarinen ohjausryhmä oli toivonut luonnokseen rohkeampia kannanottoja kaupan alan uudistamiseksi.

Kehittämisehdotuksessa 34 todetaan, että ”Toteutetaan vuoden 2018 alussa tehdyn alkoholilain uudistuksen vaikutuksista eduskunnan edellyttämä vaikutusarvio -selvitys.” Kaupan liitto toteaa, että kehittämisehdotusta, joka perustuu vuosia sitten eduskunnan edellyttämään selvitykseen, ei voida katsoa olevan kunnianhimoinen toimialan kehittämistä vauhdittava ja vuoteen 2032 katsova kehittämisehdotus.

Kaavoitus ja maankäyttö

Kaavoituksen osalta selonteossa olisi tarpeen todeta, että hallitus linjasi 22.3.2022 ettei alueidenkäyttöä koskevia uudistuksia viedä eduskuntaan tällä vaalikaudella muutoin kuin digitalisaatiota edistävien pykälien osalta. Ennen kyseistä hallituksen linjausta lausuntokierroksella olleiden pykälien perusteella harkintaa keskustojen ulkopuolelle sijoittumisen osalta esitettiin tiukennettavaksi ja kaupan laadullista arviointia palautettavaksi osaksi arviointia. Vaikka sääntely olisikin siirtynyt maakuntatasolta kuntakaavatasolle, ja sitä kautta yksinkertaistunut, harkintaan esitettiin samalla merkittäviä tiukennuksia.

Selonteossa todetaan (s. 110), että pidemmällä aikavälillä on tärkeää huolehtia myös siitä, että maankäyttö tukee, edistää ja lisää kilpailua sekä huomioi kaupan rakennemuutoksessa tapahtuvat toimintaympäristömuutokset samalla, kun huomioidaan ilmastonmuutoksen hillinnän ja palvelujen saavutettavuuteen näkökulmat. Tavoite on tärkeä, eikä kaupan näkökulmasta erityissääntelyä tarvita tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Ilman erityissääntelyäkin kauppa haluaa toimia vastuullisesti ja sijaita siellä missä asiakkaatkin ovat. Riittää, että kaupalle kaavoitetaan riittävästi kauppapaikkoja ja huolehditaan alueiden infra kuntoon. Kuluttaja kuitenkin aina viime kädessä päättää missä haluaa asioida, ei kaavoittaja, ja kaupalla on itsellään paras käsitys kuluttajien mieltymyksistä.

Selonteossa todetaan (s. 110), että nykyistä nopeampia kaavoitusprosesseja tulisi arvioida ja erilaisia keinoja on hyvä kartoittaa, kuten harkitsemalla sitovien ja/tai tavoitteellisten määräaikojen asettamista sekä varmistamalla, että maanomistajalla on käytännössä toteutuva aloiteoikeus yksityiskohtaisessa kaavoituksessa. Kaupan liitto katsoo, ettei tämä kirjaus ole riittävä. Kaavoituksen sujuvoittamiseen ja määräaikoihin tulee määrätietoisesti tähdätä, sillä kaavoituksella on mahdollista vaikuttaa kansallisesti investointien toteutumiseen. Sujuvalla kaavoituksella vahvistetaan myös kivijalkaliikkeiden edellytyksiä päivittää konsepteja kilpailussa verkkokaupan kanssa.

Lakiin tulisi kirjata kunnan jäsenelle aloiteoikeus asemakaavan laatimiseksi määräaikoineen, sekä maanomistajalle kunnan hyväksyessä oikeus laatia asemakaavan muutosehdotuksia omalla alueellaan ja määräaika asian käsittelylle. Näin taattaisiin tasapuolinen ja oikeudenmukainen

menettely maanomistajille kaikissa kunnissa. Ilman lakiin kirjattua menettelyä kuntien käytännöt asiassa vaihtelevat suuresti, eikä tehtyihin aloitteisiin välttämättä edes vastata. Päätöksenteko säilyisi jatkossakin kunnan käsissä, eikä kunnan kaavamonopolia ole tarkoitus heikentää. Sen sijaan kunta voisi hyötyä lisäresursseista ja pykälä mahdollistaisi hankelähtöisen, maanomistajan tarpeet huomioivan kaavoituksen kaikissa kunnissa.

Lisäksi kaupan kaavoituksen osalta tulisi teettää selvitys myös keskustasijainnin vaatimuksen poistamisesta vaikutusarvioineen. Laadultaan ja määrältään riittävällä tonttitarjonnalla sekä infrasta huolehtimalla voidaan vaikuttaa kaupan sijoittumiseen ilman erityissääntelyä.

Kehittämisehdotus 30, tulisi sisältää selkeä tavoite kaavoitusprosessien sujuvoittamisesta määräaikoineen. Maininta maanomistajan aloiteoikeudesta ei myöskään riitä. Tarvitaan sekä kunnan jäsenelle lakiin kirjattu aloiteoikeus asemakaavan laatimiseksi määräaikoineen että lisäksi maanomistajalle lakiin kirjattu oikeus kunnan hyväksyessä laatia asemakaavan muutosehdotuksia omalla alueellaan.

Kehittämisehdotuksessa 31. esitetään, että "Selvitetään kaupan kaavoituksen kehittämistarpeita." Kaupan liitto katsoo, että selvityksessä tulisi tarkastella vähittäiskauppaa koskevan erityissääntelystä luopumista ja sen vaikutuksia.

Kehittämisehdotus 32 "Vaikutetaan lainsäädäntöön ja ohjeistukseen siten, että lisätään laadultaan ja määrältään riittävää tonttitarjontaa, mikä mahdollistaa myös uusien kaupan alan toimijoiden tulon markkinoille, sekä tukee kauppaa toimintaympäristön muutoksissa." on kannatettava. Riittävä tonttitarjonta on edellytys sille, että kauppa voi investoida ja mahdollistaa kilpailun.

Lääkkeiden vähittäisjakelu

Lääkkeiden vähittäisjakelun osalta (s. 111–113) osalta Kaupan liitto toteaa, että Kilpailu- ja kuluttajaviraston apteekkimarkkinaselvityksen keskeiset havainnot ja muutosehdotusten perustelut tulisi huomioida selonteossa. KKV:n selvitystyön tuloksena syntyneillä ehdotuksilla pienennettäisiin asiakkaiden ja yhteiskunnan lääkekustannuksia sekä parannettaisiin lääkkeiden saatavuutta. Lisäksi selvityksessä todetaan, että apteekkien omistajilleen tuottamat voitot on toistuvasti havaittu verrattain korkeiksi, mikä heijastuu kuluttajien ja yhteiskunnan lääkekustannuksiin. Lääkkeiden verkkokaupan osalta olisi tarpeen todeta markkinan keskittyneisyys yhden toimijan käsiin.

Lääkkeiden vähittäisjakelua koskevassa kehittämisehdotuksessa (35.) todetaan, että "Arvioidaan apteekkien perustamista ja omistajuutta koskevaa sääntelyä osana lääkeasioiden uudistusta." Kaupan liitto toteaa, että selonteon valmistelun yhteydessä kommentailla ollut virkamiesvalmistelun

perusteella syntyneen selonteon version kehittämisehdotukset olivat huomattavasti kunnianhimoisempia ("Lievennetään omistajuusääntelyä ja helpotetaan apteekkien perustamista" ja "Sallitaan vain verkossa toimivat apteekit kivijalkakauppoina toimivien apteekkien rinnalle sekä itsehoitolääkkeiden myynti apteekkien ulkopuolella") ja ne vastasivat paremmin selonteossa kuvattua lääkkeiden vähittäisjakelun muutostarvetta. Kaupan liitto huomauttaa, että esitetty kehittämisehdotus selvityksestä vastaa lähinnä Marinin hallitusohjelman lääkkeiden vähittäisjakelua koskevaa kirjausta, eikä millään muotoa vastaa seuraan 10 vuoden muutostarvetta. Korotamme, STM:ssä on parhaillaan käynnissä apteekkien omistajuutta koskeva selvitystyö ja myös apteekkien perustamista koskevaa sääntelyä on arvioitu STM:n lääkeasioiden uudistustyön yhteydessä tällä haalituskaudella. Näin ollen esitetyn kehittämisehdotuksen voidaan katsoa olevan toimeenpanon kohteena. On myös syytä todeta, että lääkkeiden vähittäisjakelua ja sitä koskevan sääntelyn muutostarvetta on valmiiksi selvitetty runsaasti (mm. KKV 2021).

Lisäksi Kaupan liitto huomauttaa, että esitetty kehittämisehdotus ei vastaa Kaupan tulevaisuusselonteon ohjausryhmän ja parlamentaarisen ryhmän tahtotilaa. Kaupan liitto korostaa, että mm. Eduskunnan talousvaliokunta on viimeisimmän lääkelain uudistuksen (HE 107/2021 vp) yhteydessä todennut lausunnossaan (TaVL 33/2021 vp), että "Talousvaliokunnan saaman selvityksen perusteella Suomessa lääkkeiden vähittäishinnat ovat eurooppalaisessa vertailussa korkeita, kun taas tukkuhinnat ovat eurooppalaisesti alhaisella tasolla. Tämä ilmentää tarvetta tehostaa lääkejakelua ja mahdollisuutta alentaa vähittäisjakelun kustannustasoa", ja että "tulevissa, laajemmissa uudistuksissa tulisi tarkastella lääkkeiden saatavuuden ja apteekkipalveluiden turvaamista enemmän toiminnan sisällön, tavoitteiden ja kuluttajien kuin järjestelmän ja apteekkitoimialan sääntelyn näkökulmasta".

Kaupan liitto toteaa, että edellä mainitut seikat osoittavat, että selonteossa esitetty lääkkeiden vähittäisjakelua koskeva kehittämisehdotus on pahasti puutteellinen ja täysin riittämätön. Lääkkeiden vähittäisjakelun ongelmat ovat laajasti tiedossa, joten selonteossa tulisi todeta tarve säätää tarvittavat säännösmuutokset, jotka ovat 1) apteekkien toiminnan harjoittamiseen ja omistamiseen liittyvän sääntelyn uudistaminen 2) apteekkien määrä- ja sijaintisääntelystä luopuminen 3) hallitun hintakilpailun mahdollistaminen sääntelemällä ainoastaan lääkkeiden enimmäishintaa 4) todellisen verkkoapteekkiliiketoiminnan salliminen 5) turvallisiksi määriteltyjen itsehoitolääkkeiden myynnin vapauttaminen apteekkien ulkopuolelle. Ehdotukset perustuvat KKV:n apteekkimarkkinaselvityksen muutosehdotuksiin.

Selonteon tupakkatuotteita koskevassa osiossa todetaan, että "Elinkeino- ja kilpailupolitiikan kannalta on huolehdittava, että kaupan toimijoiden asema on tasa-arvoinen suhteessa muihin alan toimijoihin sekä kansallisesti että muualla sisämarkkina-alueella toimiviin yrityksiin." Tämä linja tulisi olla läpileikkaava teema koko selonteossa, ja vastaava toteamus olisi perustelua todeta yhtä lailla myös alkoholin ja lääkkeiden vähittäismyyntin osalta.

Muita huomioita

Kaupan sähköveroa koskevassa osiossa olisi tarpeen mainita, että alempi sähkövero on keskeinen toimi myös Kaupan toimialan vähähiilisyystiekartassa.

Yrittäjyyden edistämistä koskevasta osiosta käy ilmi, että Business Finlandin rahoitus kaupan alalle oli vuonna 2019 yhteensä 21 miljoonaa euroa, mutta koronavuosina rahoitus on ollut tätä merkittävästi korkeampaa. Kaupan liitto katsoo, että Business Finlandin suomen eniten työllistävälle toimialalle osoittamat kehittämisvarat ovat hyvin vähäiset, varsinkin kun ottaa huomioon toimialan murroksen ja tarpeen kehittää toimintojaan digivihreässä siirtymässä. Yrittäjyyden toimintaympäristöä koskevassa kehittämis ehdotuksessa (37.) tulisikin esitetyn selvityksen lisäksi todeta tarve toimeenpanna selvityksen perusteella syntyneet toimeenpanoehdotukset myös käytäntöön sekä varmistaa, että julkiset yrityspalvelut ja niiden rahoitusinstrumentit soveltuvat kaupan toimialalle.

Lausunnot lukuun 9. Yhteenveto kehittämis ehdotuksista

Kaupan liitto korostaa, että selonteon kehittämis ehdotusten toimeenpanoon tulee varata riittävät resurssit sekä selkeä malli toimeenpanon seurannalle. Ehdotettu kaupan toimialan rakennemuutoksen neuvottelukunta (kehittämis ehdotus 39) on kannatettava. Kaupan liitto korostaa, että neuvottelukunnalle tulee antaa selkeä, vahva ja tavoitteellinen mandaatti sekä aikataulu selonteon kehittämis ehdotuksien toimeenpanon valvomiseksi ja tarvittavien lisäkehittämistoimien esittämiseksi. Neuvottelukunnalla tulee myös olla riittävät resurssit sille asetettujen tehtävien hoitamiseksi. On tärkeää, että myös kaupan alan yritykset voisivat osallistua neuvottelukunnan työhön.

1. Kansallinen kehittämistyö: luodaan uusia ja kehitetään voimassa olevia kansallisia järjestelmiä, toimintamalleja ja säännöksiä edistämään kaupan alan uudistumista sekä kasvukykyä (painopistealue 1)

-

2. Resursointi: vauhditetaan kaupan alan uudistumista, kasvua ja kansainvälistymistä TKI-panoksilla ja ohjelmatyöllä (painopistealue 2)

-

3. Kansainvälinen vaikuttamistyö: vaikutetaan kansainvälisesti EU-tasolla ja EU-alueen ulkopuolella kaupan alaa koskeviin sisältöihin/asioihin (painopistealue 3)

-

Kaupan alan visio vuonna 2032

-

Kaupan alan skenaariot vuonna 2032

Yleisesti kaikissa skenaarioissa tulisi huomioida osaajapula, joka voi olla yksi merkittävä toimialan kehittämisen este, oli kyse sitten osaavista asiakaspalveluista, digikehittäjistä tai kaupan logistisissa tehtävistä toimivista henkilöistä.

10 a. Ekosysteemisesti uudistunut kansainvälisesti kilpailukykyinen kauppa -skenaario

-

10 b. Kilpailuhaitan kokenut kauppa -skenaario

-

10 c. Kilpailukyvyyn menettänyt kauppa -skenaario

-

11. Muut mahdolliset palautteet ja kommentit

Kaupan liitto katsoo, ettei selonteon valmistelun loppuvaiheessa poliittisessa käsittelyssä tehdyt muokkaukset erityisesti lääkkeiden ja alkoholin vähittäismyyntiin sekä kaavoitukseen liittyvien johtopäätösten osalta edusta selonteon ohjausryhmän, eikä parlamentaarisen seurantaryhmän tahtotilaa, eikä tue toimialan kehittämistä ja uudistamistarvetta seuraavana kymmenenä vuotena. Selonteon viimeistelyssä tulisi painottaa alan kehittämisen kannalta keskeisiä esittämisehdotuksia.

TEM on valmistellut tulevaisuusselontekoa pandemian aikana, eikä selontekoa koskevia sidosryhmätilaisuuksia ole fyysisesti voitu järjestää. Kaupan liitto toivoo, että TEM panostaa selonteon viestintään ja sidosryhmätyöhön selonteon valmistuttua. On tärkeää, että TEM ja sidosryhmien tekevälle mittavalle työlle saadaan laajempaa näkyvyyttä ja tietoisuutta kaupan alan rakennemuutoksesta ja sen edellyttämistä kehittämistoimista levitetään laajasti eri sidosryhmille.

Hiilamo Simo
Kaupan liitto ry